

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

У статті розглянуто особливості професійного розвитку майбутніх психологів у процесі їх професійної підготовки, котра передбачає уключеність студентів-психологів у професійно орієнтовані практики, однією з яких є волонтерська діяльність. Волонтерська діяльність у зв'язку з цим розглядається як особливий психолого-педагогічний ресурс професійного розвитку студентів-психологів. Визначено основні функції та напрями волонтерської діяльності психологів, її вплив на професійний розвиток їх особистості.

Ключові слова: *професійний розвиток, професійна підготовка, професійно орієнтовані практики, волонтерська діяльність, майбутній психолог.*

Постановка проблеми. Проблематика професійного розвитку завжди привертає увагу науковців, оскільки це чи не найголовніша сфера самореалізації особистості та розкриття особистісного потенціалу. Крім того, професія у своєму постійному русі висуває все нові вимоги до особистості фахівця. Так, необхідність перебудови психологічної практики відповідно до вимог сучасності актуалізує розгляд означеної проблематики щодо майбутніх психологів та висуває вимоги щодо їх формування як професійно досконалої особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові праці вітчизняних психологів останніх років розкривають певні аспекти професійного розвитку психологів. Так, Н. О. Антоною досліджено психологічні основи розвитку готовності до професійної діяльності у майбутніх психологів [1], Н. Б. Іванцовою здійснено психологічний аналіз генези професійної спрямованості практичного психолога [4], Н. Ю. Мельнік розкрито особливості становлення професійної ідентичності [7], К. Уршуля описано психологічні механізми розвитку професіоналізму соціального працівника [9], О. В. Чуйко проаналізовано процес особистісного становлення на етапі професіоналізації [11] та ін. Проте цілісного і системного дослідження процесу професійного розвитку майбутніх психологів представлено не було. Відтак, здійснення такого дослідження є актуальним та викликає науковий інтерес.

Мета статті – розкрити психологічні особливості професійного розвитку студентів-психологів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійний розвиток майбутнього психолога відбувається у процесі освоєння ним професійної діяльності та норм, за якими вона будується, через уключеність у навчально-професійну діяльність на етапі професійної підготовки.

Відомий український психолог О. Ф. Бондаренко [2] вважає, що така професійна підготовка має включати:

- первинний відбір професійно придатних кандидатів;
- побудову теоретичної моделі спеціаліста: розробку стандартів (норм і нормативів), вимог до особистості і професійної діяльності психолога;
- розробку змісту навчання і розвитку особистості психолога;
- розв'язання проблеми професійної ідентифікації фахівців.

В. Г. Панок [8] у змісті професійної підготовки психологів виділяє три напрямки: загальнопсихологічна підготовка, спеціально-психологічна підготовка та спеціалізація у певному виді практичної психології. Напрямки професійної підготовки психологів різняться між собою специфічним способом організації та подання знань. Так, на рівні спеціалізації основою навчання науковець визначає життєву ситуацію, а результатом – певні практичні навички і вміння, володіння набором технік, технологій та професійних дій.

Н. О. Антонова [1] професійну підготовку психолога розглядає як процес формування готовності до професійної діяльності, основним засобом якого є самосуб'єктивація (самотворення себе як суб'єкта життєдіяльності в цілому і професійної діяльності зокрема). Умовою успішності процесу професійної підготовки вчена визначає готовність до професійного навчання, основним показником якої є виникнення специфічного особистісного новоутворення – «позиції суб'єкта професійного учіння» (студента), що включає й перспективну «позицію суб'єкта професійної діяльності» (професіонала).

Н. Б. Іванцова [5] метою професійної підготовки психологів вважає формування особливої професійної ментальності, оволодіння різноманітними способами активного «буття психологом», що виражається у здатності переживати й осмислювати реальність психологічно. Вчена переконана, що у результаті професійної підготовки психологів відбувається розвиток особливих структур свідомості особистості професіонала: професійних «функціональних органів», професійно забарвленого «образу світу» з його професійними концептами і дискурсом, своєрідною системою відносин до дійсності і з дійсністю.

Академік Н. В. Чепелєва [10] запропонувала трирівневу структуру системи професійної підготовки психолога.

Перший рівень – світоглядний – забезпечує формування стійкої системи цінностей, засвоєння норм, зразків та правил поведінки відповідно до Етичного кодексу психолога.

Другий рівень – професійний – передбачає оволодіння необхідною системою знань, технологією майбутньої практичної діяльності, формування психологічної культури.

Третій рівень – особистісний – формування професійно значущих якостей особистості, її гуманістичної спрямованості, «діалогічності», здатності до професійної ідентифікації.

Систему професійної підготовки психолога, на думку О. Ф. Бондаренка, неможливо побудувати без урахування соціальних витоків, соціальної «органіки» цієї професії, без аналізу особливостей включення носія цієї професії у соціум [3]. Продовження цієї думки знаходимо у О. В. Чуйко, яка наголошує, що «... професійна підготовка в стінах університету в буквальному сенсі повинна вийти за ці стіни, вона не повинна обмежуватися рамками традиційних методів і форм навчання, звичними підходами до рівня «набутих знань», книжковими уявленнями про технології, методи і способи роботи з людиною» [11, с. 6]. Відтак, ключовою категорією сучасної професійної підготовки визнається компетентність, яку майбутній фахівець набуває при оволодінні способами діяльності за умов його реального включення у сфери практик, які, на думку відомого українського психолога Ю. М. Швалба, є системоутворювальним елементом академічної освіти.

Реальне включення майбутнього психолога у професійно орієнтовані практики відбувається у спеціально створеному професійному середовищі з метою набуття, апробації і закріплення професійних способів дій, інтеріоризації внутрішньої специфіки професійної діяльності як умови напрацювання індивідуального досвіду та досвіду колективної взаємодії в майбутній професії. Професійно орієнтовані практики «... відображають широкий діапазон взаємодій суб'єкта, накопичення самостійного досвіду отримання необхідних способів дій, засвоєння професійних норм і взірців діяльності, акумулювання особистісних результатів і досягнень, а також досвід їх презентації на різних рівнях спільнот» [11, с. 194]. Різновидами таких практик у вищій школі є: дослідницькі, комунікативні, проектні, організаційні, управлінські, ігрові, які предметно у «згорнутому» виді володіють змістом майбутньої професійної діяльності [11].

Однією з базових професійно орієнтованих практик є волонтерська діяльність майбутніх психологів, основною метою котрої є формування афективно забарвлених професійних компетен-

цій. Волонтерська діяльність у зв'язку з цим виступає особливим психолого-педагогічним ресурсом професійного розвитку студентів-психологів.

Участь майбутніх психологів у волонтерському русі дозволяє їм як зробити особистий внесок у вирішення соціальних проблем, так і розвивати власну професійну самосвідомість, професійну ідентичність, набувати практичний власний досвід та поглиблювати інтерес до обраної професії.

Функціями волонтерської діяльності майбутніх психологів є:

Аксіологічна функція полягає у формуванні у волонтерів системи духовно-моральних цінностей, що визначають гуманістичну спрямованість особистості, в основі котрої - ставлення до людини як вищої цінності, визнання права на свободу, щастя, розвиток і творчий прояв сутнісних сил.

Адаптаційна функція забезпечує активне включення майбутніх фахівців у волонтерську діяльність за рахунок встановлення довірчих відносин з іншими членами руху, оволодіння способами конструктивного спілкування, участі у заходах.

Функція передачі культурної спадщини передбачає, що зміст діяльності волонтерів будується на основі загальнолюдської культури та базової культури особистості, що включає знання, уміння і навички, досвід творчої діяльності.

Компенсаторна функція забезпечує створення у процесі спільної соціально-цінної діяльності умов для саморегуляції особистості волонтера, використання його суб'єктного досвіду.

Креативна функція передбачає побудову процесу діяльності волонтерів на основі творчості, коли особистість пізнає, творчо перетворює, розвиває й удосконалює себе, створює творчий продукт, що має цінність для інших.

Регулятивна функція забезпечує реалізацію програм на всіх рівнях особистісного росту, дозволяє вносити корективи у процес розвитку соціальної активності молоді, визначає лінію поведінки волонтерів у процесі їх діяльності і спілкування [6].

Найважливішим напрямом волонтерської діяльності є надання психологічної допомоги категоріям людей, що її потребують. Можна виокремити такі головні напрями діяльності волонтерів-психологів:

- 1) соціально-психологічна та реабілітаційна робота, попередження і подолання негативних явищ у молодіжному середовищі:
  - психологічна допомога молоді та підліткам, що перебувають у кризовому стані, схильні до суїциду;
  - психологічна робота з молоддю, схильною до асоціальної поведінки;

2) психологічна допомога соціально незахищеним групам населення:

- підтримка та розвиток соціально дезадаптованої молоді;
- профілактика вживання наркотичних речовин;
- профілактика хвороб, що передаються статевим шляхом;
- психологічна підтримка осіб, що постраждали від морального, фізичного насильства чи насильства в сім'ї;
- психологічна підтримка та розвиток творчих здібностей інвалідів;
- психологічна допомога самотнім матерям, неповним сім'ям;
- соціально-психологічна робота з групами ризику;

3) обставинах за місцем проживання, у стаціонарних інтернатних установах та закладах, у реабілітаційних установах та закладах, в установах та закладах денного перебування, у територіальних центрах соціального обслуговування, в установах та закладах тимчасового або постійного перебування та в інших закладах соціальної підтримки або догляду; психологічна допомога особам, які перебувають у складних життєвих обставинах;

4) психологічна допомога особам, постраждалим від військових дій на Сході країни – вимушеним переселенцям, військовослужбовцям та членам їх сімей тощо.

Здійснюючи волонтерську діяльність, студент-психолог має додаткову можливість подальшого особистісного розвитку, набувати нові професійно значущі знання та навички, удосконалювати здібності, стимулювати ініціативу і творчість.

Отже, волонтерство – це певний погляд на життя, формування світогляду, збагаченого соціальним і культурним досвідом, набуття соціальних знань й умінь, добродійна допомога людям, а також додатковий ресурс професійного розвитку й удосконалення професійно важливих для майбутнього фахівця навичок.

Висновки. Професійний розвиток майбутнього психолога відбувається у процесі освоєння ним професійної діяльності та норм, за якими вона будується, через уключеність у навчально-професійну діяльність на етапі професійної підготовки. Систему професійної підготовки психолога неможливо побудувати без урахування соціальних витоків, соціальної «органіки» цієї професії, без аналізу особливостей включення носія цієї професії у соціум. Реальне включення майбутнього психолога у професійно орієнтовані практики відбувається у спеціально створеному професійному середовищі з метою набуття, апробації і закріплення професійних способів дій, інтеріоризації внутрішньої специфіки професійної діяльності як умови напрацювання індивідуального досвіду та досвіду колективної взаємодії в майбутній професії. Однією з базових професійно орієнтованих практик є волонтерська діяль-

ність майбутніх психологів, основною метою котрої є формування афективно забарвлених професійних компетенцій. Волонтерська діяльність у зв'язку з цим є особливим психолого-педагогічним ресурсом професійного розвитку студентів-психологів. Здійснюючи волонтерську діяльність, студент-психолог має додаткову можливість подальшого особистісного розвитку, набувати нові професійно значущі знання та навички, удосконалювати здібності, стимулювати ініціативу і творчість.

Список використаних джерел

1. Антонова Н. О. Психологічні основи розвитку готовності до професійної діяльності у майбутніх психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія» / Н. О. Антонова. – Київ, 2012. – 43 с.
2. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь : теория и практика : [учебное пособие для студентов старших курсов психологических факультетов и отделений университетов] / А. Ф. Бондаренко. – К. : Укртехпрес, 1997. – 216 с.
3. Бондаренко А. Ф. Социальная психотерапия личности (психосемантический подход) / А. Ф. Бондаренко. – К. : КПИИЯ, 1991. – 189 с.
4. Іванцова Н. Б. Генеза професійної спрямованості практичного психолога: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія» / Н. Б. Іванцова. – Київ, 2012. – 43 с.
5. Іванцова Н. Б. Генеза професійної спрямованості практичного психолога : навч.-метод. посібн. / Н. Б. Іванцова. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. – 344 с.
6. Карпиловська С. Я. Дослідження стану волонтерського руху жінок, що перенесли РМЗ [Текст] / С. Я. Карпиловська, Н. В. Супрун // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. / За ред. С. Д. Максименка. – К.: [б.н.в.], 2001. – Т. III, ч. 8. – С. 107-114.
7. Мельнік Н. Ю. Антиципація студентами гуманітарних спеціальностей своєї професійної ідентичності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія» / Н. Ю. Мельнік. – Київ, 2011. – 20 с.
8. Панок В. Г. Зміст підготовки практичного психолога / В. Г. Панок // Основи практичної психології : підручник / [В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.]. – К. : Либідь, 1999. – С. 236 – 242.
9. Уршуля К. Психологічні механізми розвитку професіоналізму соціального працівника : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія» / К. Уршуля. – Київ, 2012. – 18 с.
10. Чепелева Н. В. Особистісна підготовка практикуючого психолога / Н. В. Чепелева // Основи практичної психології : підручник / [В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.]. – К. : Либідь, 1999. – С. 242 - 249.

11. Чуйко О. В. Особистісне становлення суб'єктів професійної діяльності у соціономічних професіях : монографія / О. В. Чуйко. – К. : АДЕФ-Україна, 2013. – 280 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Antonova N. O. Psychologichni osnovy rozvytku gotovnosti do profesijnoi' dijal'nosti u majbutnih psychologiv : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja dokt. psychol. nauk : spec. 19.00.07 «Pedagogichna i vikova psihologija» / N. O. Antonova. – Kyi'v, 2012. – 43 s.
2. Bondarenko A. F. Psihologicheskaja pomoshh' : teoryja y praktyka : [uchebnoe posobie dlja studentov starshyh kursov psihologicheskych fakul'tetov y otdelenyj unyversytetov] / A. F. Bondarenko. – K. : Ukrtehpres, 1997. – 216 s.
3. Bondarenko A. F. Socyal'naja psyhoterapyja lychnosti (psyhosemantycheskyy podhod) / A. F. Bondarenko. – K. : KGPYYJa, 1991. – 189 s.
4. Ivancova N. B. G'enezja profesijnoi' sprjamovanosti praktychnogo psihologa: avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja dokt. psychol. nauk : spec. 19.00.07 «Pedagogichna i vikova psihologija» / N. B. Ivancova. – Kyi'v, 2012. – 43 s.
5. Ivancova N. B. G'enezja profesijnoi' sprjamovanosti praktychnogo psihologa : navch.-metod. posibn. / N. B. Ivancova. – K. : Vydavnychyj Dim «Slovo», 2013. – 344 s.
6. Karpylovs'ka S. Ja. Doslidzhennja stanu volonters'kogo ruhu zhinok, shho perenesly RMZ [Tekst] / S. Ja. Karpylovs'ka, N. V. Suprun // Problemy zagal'noi' ta pedagogichnoi' psihologii'. Zbirnyk naukovyh prac' Instytutu psihologii' im. G. S. Kostjuka APN Ukraïny. / Za red. S. D. Maksymenka. – K.: [b.n.v.], 2001. - T. III, ch. 8. – S. 107-114.
7. Mel'nik N. Ju. Antycypacija studentamy gumanitarnyh special'nostej svojej' profesijnoi' identychnosti : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. psychol. nauk : spec. 19.00.07 «Pedagogichna i vikova psihologija» / N. Ju. Mel'nik. – Kyi'v, 2011. – 20 s.
8. Panok V. G. Zmist pidgotovky praktychnogo psihologa / V. G. Panok // Osnovy praktychnoi' psihologii' : pidruchnyk / [V. Panok, T. Tytarenko, N. Chepeljeva ta in.]. – K. : Lybid', 1999. – S. 236 – 242.
9. Urshulja K. Psychologichni mehanizmy rozvytku profesionalizmu social'nogo pracivnyka : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. psychol. nauk : spec. 19.00.07 «Pedagogichna i vikova psihologija» / K. Urshulja. – Kyi'v, 2012. – 18 s.
10. Chepeljeva N. V. Osobystisna pidgotovka praktykujuchogo psihologa / N. V. Chepeljeva // Osnovy praktychnoi' psihologii' : pidruchnyk / [V. Panok, T. Tytarenko, N. Chepeljeva ta in.]. – K. : Lybid', 1999. – S. 242 - 249.
11. Chujko O. V. Osobystisne stanovlennja sub'ektiv profesijnoi' dijal'nosti u socionomichnyh profesijah : monografija / O. V. Chujko. – K. : ADEF-Україна, 2013. – 280 s.

Казарьян П. А. Профессиональное развитие будущих психологов

В статье рассмотрены особенности профессионального развития будущих психологов в процессе их профессиональной подготовки, которая

предусматривает включенность студентов-психологов в профессионально ориентированные практики, одной из которых является волонтерская деятельность. Волонтерская деятельность в связи с этим рассматривается как особенный психолого-педагогический ресурс профессионального развития студентов-психологов. Определены основные функции и направления волонтерской деятельности психологов, ее влияние на профессиональное развитие их личности.

Ключові слова: *професійне розвиток, професійна підготовка, професійноорієнтовані практики, волонтерська діяльність, майбутній психолог.*

Kazarian P. Professional development of future psychologists

In the article the features of professional development of future psychologists in the course of their professional training. This training provides inclusion of students in the professionally oriented psychologists practice. One of these practices is volunteering. Volunteering is seen as a special psychological and pedagogical resource for professional development of students-psychologists. The main features and trends of volunteer psychologists, and its impact on the professional development of their personality.

Keywords: *professional development, professional training, professionally oriented practices, volunteering, future psychologist.*